

Stadsherstel Surinaamse maanden

Benefiet voor Surinaams erfgoed

www.stadsherstel.nl/suriname

(Wereld)erfgoed en archeologie

Expositie en lezingen
van o.a. Cynthia McLeod

5 juni t/m 26 juli 2024 | Amstelkerk

Surinaamse Maanden Wandeling

Welkom in de Amstelkerk, een monument van en gerestaureerd door Stadsherstel Amsterdam. In dit gebouw zit ons kantoor en organiseren we tal van activiteiten zoals de Stadsherstel Surinaamse Maanden. Sinds 2018 vragen wij middels een expositie en lezingen aandacht voor behoud van Surinaams erfgoed en worden er donaties geworven om restauraties in Suriname mogelijk te maken.

Link met Amsterdam

Door kolonisatie, slavenhandel en migratie zijn het land Suriname en de stad Amsterdam al 350 jaar met elkaar verbonden. Zo waren Amsterdam en de West Indische Compagnie (WIC 1621-1792) vanaf begin 17^e-eeuw tot en met de afschaffing van de slavernij in 1863, aanjager van de zogenaamd driehoekshandel. Daarbij werden producten uit Nederland geruild voor tot slaafgemaakten in Afrika. Zij werden verkocht in Suriname en de producten van de plantages werden naar Amsterdam verscheept. Het overgrote deel van de Amsterdammers had direct of indirect te maken met deze driehoekshandel.

Programma Surinaamse maanden

Dit jaar is het thema (Wereld) erfgoed en archeologie. De serie lezingen gaan o.a. over gebruiksvoorwerpen die nodig waren om een plantage mee op te bouwen en die zorgden voor een luxe leven voor de directeuren op de plantages (lezing 4 over het Schervenwrak op 15 juli), en voorwerpen die in de Surinaamse en Amsterdamse grond gevonden zijn en die te maken hebben met het werk en het leven op de plantages en in de kolonie (lezing 2 pijpenkoppen op 24 juni en 3 suikerraffinage op 8 juli). Cynthia McLeod vertelt in lezing 1 op 17 juni over het vorig jaar tot werelderfgoed benoemde Jodensavanne en de restauratie van het Elisabeth Samson Huis. Sommige werken van de verkoopexpositie hebben ook een link met het thema. U kunt de expositie in de Amstelkerk gratis bekijken op werkdagen.

Wandeling

Dit jaar hebben we ook een nieuwe wandeling gemaakt langs Amsterdamse monumenten die een link hebben met Suriname. De blauw beschreven panden zijn door ons gered en gerestaureerd met een belangrijke bijdragen van de Vrienden van Stadsherstel. Al onze monumenten zijn te herkennen aan het Stadsherstelschildje op de gevel. De wandeling is ongeveer 2 km en duurt 2,5 uur inclusief een bezoek aan onze expositie en een bezoek aan het Amsterdam Pipe Museum (gratis met Museumkaart). We hopen dat de voorbeelden in deze wandeling als inspiratie dienen om mee te helpen om óók in Suriname erfgoed te redden.

Op www.stadsherstel.nl/suriname vindt u meer informatie over Stadsherstel, de Surinaamse Maanden en de Stadsherstelmonumenten die u tijdens deze wandeling tegenkomt.

Goede doelen Surinaamse Maanden 2024

De opbrengst van dit jaar komt ten goede aan twee erfgoedprojecten in Paramaribo, te weten: de realisatie van het Elisabeth Samson Huis van Cynthia McLeod en de aankoop van het 6^e door Stadsherstel Suriname te restaureren pand.*

Bij de Vrienden van Stadsherstel hebben we een fonds op naam opgericht voor behoud van Surinaams erfgoed. Dit geld is dus gelabeld voor Surinaams erfgoed. Donaties zijn welkom op de rekening van de Vrienden van Stadsherstel NL66 INGB 0005 659 267 o.v.v. Suriname. U kunt ook de QR-code hiernaast scannen.

* Naar voorbeeld van Stadsherstel Amsterdam is Stadsherstel Suriname opgericht. Wij adviseren hen op het gebied van behoud van monumenten en helpen mee met de fondsenwerving.

De Stadsherstel Surinaamse Maanden wandeling begint en eindigt bij de Amstelkerk. Om de hoek zit Brasserie NeL met één van de mooiste terrassen van Amsterdam. Begin de wandeling bijvoorbeeld met een kop koffie en wat lekkers en eindig met een lunch of diner. Veel wandelplezier!

Surinaamse Maanden Wandeling

Dit deel van de stad stond er in de jaren zeventig van de vorige eeuw, toen Stadsherstel begon met aankopen en restaureren in deze buurt, erg verloederd bij. Het was een prostitutiegebied en stond vol met auto's en krotten. Van de 13 bouwvallige panden die Stadsherstel hier aankocht, stonden er vier in de stutten en was van één alleen nog maar een onderstuk over. De oorlog had zijn desastreuze sporen achtergelaten. In de hongervinter waren veel panden ontdaan van alle brandbare materialen, waardoor na de oorlog sloop vaak de enige optie was. Als de panden vanzelf al niet ingestort waren. Gelukkig heeft Stadsherstel er verschillende kunnen redden.

1 Waar een jongen van gemengde afkomst werd gedoopt (Amstelkerk)

De Amstelkerk is in 1670 gebouwd en is één van de kerken waar kopstukken uit de slavenhandel en slavernij en hun familieleden kerkten, zijn begraven, trouwden en gedoopt werden. De 6-jarige Frederik Willem Fennekol, een jongen van gemengde afkomst, werd in 1768 door zijn witte vader, een WIC- ambtenaar, naar Amsterdam gestuurd voor zijn opleiding. Dit gebeurde toen wel vaker. Hij is in de Amstelkerk gedoopt.

Amstelkerk voor restauratie in 1989

Loop rechts de Amstelkerk uit richting het Stadsherstelwinkeltje (Reguliersgracht 67).

2 Hoek Reguliersgracht 63, 65, 67/ Kerkstraat 321, 323, 329 en 331

Het scheelde niet veel of er waren alleen verhalen overgebleven, want de vorige eigenaar wilde deze hoek in 1973 slopen t.b.v. nieuwbouw.

Moren in de gevel (Reguliersgracht 63)

Dit huis is in 1882 ontworpen door Isaac Gosschalk voor de timmermansaffaire Zeeger Deenik. Beiden waren vrijmetselaars en in het huis zijn attributen uit de vrijmetselarij verwerkt. Waarom de twee morenhoofden in deze gevel zitten weten we helaas niet. In het Nederlands werd het woord 'Moor' gebruikt als synoniem voor 'neger'. 'Neger' was een westerse aanduiding voor de oorspronkelijke bewoners van Afrika ten zuiden van de Sahara. Het is afgeleid van het Spaanse en Portugese 'negro', wat 'zwart' betekent

(en weer is afgeleid van het Latijnse 'niger'). In 1761 werd in Suriname de vrijmetselarij geïntroduceerd.

Stadsherstelwinkeltje in Surinaamse sferen (Reguliersgracht 67)

Het Winkeltje wordt bestierd door vrijwilligers en huisvest onze afdeling Vrienden en Communicatie. Deze afdeling houdt zich ook bezig met de fondsenwerving voor Stadsherstel Suriname en de Surinaamse Maanden. In de mooie banketbakkerskast uit 1863 vindt u ook artikelen uit, en gelinkt aan Suriname. In de etalage kunt u zien hoeveel er is geboden op de Surinaamse gebruiksgoederen en kunst. Bied ook voor het goede doel!

Een suikerhandelaar was eigenaar van de lege erven (Kerkstraat 321- 323)

Goosen Cents was voor 1700 eigenaar van de lege erven. Hij had het van banketbakker tot handelaar in specerijen uit Nederlands Indië en suiker uit de Caraïben geschopt. Het werken op de suikerplantages was zeer zwaar voor de tot slaafgemaakten. Na verscheping naar Amsterdam was de suiker nog niet klaar voor gebruik. Hoe de suikerraffinage hier verder ging en wat voor aardewerk daarvoor nodig was verteld de stadarcheoloog Jørgen Veerkamp tijdens lezing 3.

Steek de brug over de Reguliersgracht over.

3 Galerie Lemaire (Reguliersgracht 80)

Galerie Lemaire, sinds 1933, verkoopt regelmatig kunst en voorwerpen uit Suriname.

In de stutten (Reguliersgracht 70)

In dit pand was jarenlang een sekswinkel gevestigd én het stond jarenlang in de stutten. De gevelsteen in de zijgevel is daar een herinnering aan.

Financier van Nederland en plantage-investeerder (Kerkstraat 326-328)

Vanaf 1802 was Johanna Borski, investeerder in o.a. de Nederlandse Bank, eigenaar van Kerkstraat 326 en 328. De Nederlandse Bank heeft bekend gemaakt dat het grootste deel van haar investeerders, directeuren en commissarissen, directe belangen hadden in slavernijplantage gerelateerde activiteiten. Borski was voor 2/3 eigenaar van de koffie- en katoenplantage Zeezigt in Suriname en investeerde in andere plantages.

Detail diorama van Gerrit Schouten, Surinaamse kunstenaar van gemengde afkomst, van plantage Zeezigt ca. 1821, collectie Rijksmuseum. Er zijn nog 26 kijkkasten van hem bekend.

Opvolgers van de WIC

Nationale instellingen als De Nederlandsche Bank en De Nederlandsche Handelsmaatschappij werden opgericht en de staat nam de activiteiten van de VOC en de WIC over. Families als de Van Loons en Borski's behoorden tot het deel van de samenleving dat sturing gaf aan deze processen.

Koetshuizenstraat; de Kerkstraat

De Kerkstraat werd in de 17^e-eeuw speciaal aangelegd als tussenstraat voor de koetshuizen van de monumentale grachtenpanden aan de Keizersgracht en de Prinsengracht. Het zijn dwarshuizen: hun kap ligt evenwijdig aan die van de straat en ze hebben een tuin- en een straatgevel. De tuingevels vormen de architectonische afsluiting van de grachtentuin en waren vaak schijngewelzen zonder ramen. Op de begane grond werden de paarden en koetsen gestald, op de verdieping woonden de koetsiers en hun families. De zolderverdieping werd meestal gebruikt voor het opslaan van hooi en stro.

4 Surinaamse Bank (Kerkstraat 252)

Dit pand is rond 1900 gebouwd als Nederlands hoofdkantoor van de in 1865 opgerichte Surinaamse Bank. Het had als taak het uitgeven van papiergeld, naar voorbeeld van de Nederlandsche Bank. Daarnaast was de bank kassier van de regering van de kolonie. De ingang kreeg een Surinaams geïnspireerde decoratie. Op de verdieping was een dienstwoning. In 1919 verhuisde de bank.

Het huis van een zadelmaker (Kerkstraat 278)

Dit pand werd in 1693 verkocht aan Rombout de Graeff, zadelmaker van beroep. De Kerkstraat met de vele stallen en koetshuizen moet een absolute A-locatie voor hem zijn geweest. Dit en het buurpand waren zeer vervallen voordat wij eigenaar werden.

Hier werkten malariabestrijders (Kerkstraat 280)

In dit pand vestigt zich in 1883 een farmaceutisch bedrijfje dat Sulfas chinini, een grondstof voor het malariamiddel kinine, levert aan onder meer het Departement van Oorlog. De Spanjaarden werden door de Peruaanse Indianen geïnformeerd over dat de kinaboom malaria zou bestrijden en genezen. Na deze informatie konden Europeanen eindelijk zonder gelijk te overlijden reizen door de tropen. In Suriname, groeit de Rode Kina in het oerwoud. Daar noemt men hem koortsboom omdat het ook goed inzetbaar is bij koorts.

5 Huis van een zadelmaker (Kerkstraat 273)

Dit dwarshuis, gebouwd in 1669, werd in 1700 gekocht door Adriaen van der Stel. Hij kocht ook het braakliggend terrein ter rechterzijde waarop hij een koetshuisje liet bouwen met bovenwoning voor de koetsier.

Koetshuis plantage-eigenaar (Kerkstraat 262 toen behorende bij Keizersgracht 674)

Vermogende en invloedrijke families trouwden vaak met elkaar zodat het vermogen en de invloed groter werd of behouden bleef. Zo trouwde een kleindochter van Borski met een Van Loon. En stadsbestuurder Jonas Witsen, van wie het huis met dit koetshuis was, trouwde met de schatrijke Elisabeth Basseliers. Zij was eigenaar van de plantages Surimombo, Palmeniribo en Waterland. Ze had die van haar vader, de eerste gereformeerde predikant in Suriname, geërfd. Haar vader was daar in 1668 aangekomen en trouwde met de zus van de Surinaamse gouverneur Johan van Scherpenhuizen. Elisabeth was in 1680 in Curaçao geboren en haar oom beheerde na het overlijden van haar vader de plantages. Na het overlijden van haar oom erfde ze ook zijn plantage waardoor ze eigenaar was van vier plantages. Van Scherpenhuizen had in zijn testament bepaald, dat de tot slaafgemaakten maar vijf dagen behoefden te werken zodat zij op de vrije zaterdag en zondag groente konden verbouwen en op de markt konden verkopen voor hun eigen profijt. Ook mochten de slaven samenwonen met wie ze wilden en naar andere plantages lopen. Toen die vrijheden in 1707 werden ingeperkt door Witsen brak op Palmeniribo een opstand uit, die snel werd neergeslagen.

Evenals vele andere plantage-eigenaren heeft Jonas Witsen zelf nooit zijn plantages gezien. Hij liet zijn schrijver en boekhouder, Dirk Valkenburg, in Suriname het alledaagse leven en de natuur vastleggen.

Plantage Waterland, Dirk Valkenburg, Amsterdam Museum

Op aansporing van Jonas Witsen ging ook Maria Sibylla Merian (1647 -1717) naar Suriname. Zij was een Duitse kunstenares en entomologe die planten en insecten bestudeerde en daar gedetailleerde tekeningen van maakte. In 1701 kreeg ze malaria en moest ze terug. Volgens de passagierslijst nam ze 'een Indianin' mee naar Amsterdam. Het was in die tijd niet ongewoon om een oorspronkelijke bewoonster als bediende mee terug te nemen naar het thuisland. Waarschijnlijk deed ze dit omdat ze gebruik wilde maken van haar kennis voor haar Surinaamse insectenboek.

Zuurzak door Maria Sibylla Merian, het vruchtvlees kan als moes of siroop dienen.

Het koetshuis Kerkstraat 259 behoort bij Keizersgracht 672. Sinds 1884 huis van de familie van Loon, nu Museum van Loon. Jan van Loon (1677-1763) was bewindhebber van de West-Indische Compagnie en directeur van de Sociëteit van Suriname; zijn nageslacht investeerde tot 1863 in diverse plantages.

We steken de Vijzelstraat over en gaan verder de Kerkstraat in.

6 Behorende bij een hof (Kerkstraat 198-194 en 188-184)

Deze huizen behoorden, voordat wij eigenaar werden, toe aan Het Deutzenhof, opgericht door Agneta Deutz (1633-1692). De Deutzen en hun aangetrouwden waren zeer rijk en hadden o.a. geld verdiend in het handelen in Oost-Indische waren maar ook in tot slaafgemaakten. Ze hadden ook banden met Suriname. Zo was een familielid directeur van de Sociëteit van Suriname en in 1772 werd burgemeester Daniël Deutz eigenaar van de hout-, koffie- en suikerplantage Berlijn. Er werkten toen 204 tot slaafgemaakten. De opa van Agneta van moeders kant Balthasar Coymans financierde en verzekerde samen met zijn broers internationale handelsschepen. En de moeder van Agneta was hoofdparticipant in de WIC. De nummers 198 -194 werden vanaf 1959 speciaal bestemd voor werkende vrouwen. Toen wij eigenaar werden waren de panden verwaarloosd en 186 zelfs gekraakt.

De directeurswoning van plantage Berlijn

Als u de Nieuwe Spiegelstraat bereikt kijk dan even naar rechts. Het hoekpand bij de volgende gracht heeft Stadsherstel weer compleet gemaakt.

7 Hoek Nieuwe Spiegelstraat/Keizersgracht. Al tientallen jaren zit op nummer 539 Dick Meijer Antiquities & Curiosities, gespecialiseerd in archeologische voorwerpen uit precolumbiaans Amerika, tribale kunst en zeldzame vondsten. Op nummer 543 is Zebregs & Röell gevestigd. Zij presenteren beeldende kunst en antiek van verre kusten. In dit pand zat vanaf begin 18^e eeuw meer dan twee eeuwen een apotheek. Wist u dat verschillende koloniale waren zoals suiker en tabak in het begin als medicijn gebruikt werden?

We gaan naar links verder de straat met antiekwinkeltjes in.

8 Streetart Frankey (Nieuwe Spiegelstraat 64)

Bij de gevelsteen ziet u een leuke creatie (Bob Ross voorstellende) van een Nederlandse kunstenaar die met relatief kleine en vaak onopvallende kunstwerken het straatbeeld positief beïnvloedt.

Koloniale waren (Nieuwe Spiegelstraat/Prinsengracht)

Op het einde rechts ziet u de winkel van Lebbing, zij verkochten o.a. koloniale voedings- en genotmiddelen zoals koffie, thee, cacao, tabakswaaren, rietsuiker en specerijen. In de puilijst zijn mensen uit verschillende werelddelen afgebeeld. In lezing 3 van Benedict Goes wordt meer verteld over het koloniale genotmiddel tabak. In de winkel, die er nog historisch uit ziet verkopen ze ook tabakspotten.

We steken de Prinsengracht over en volgen dan rechts de Prinsengracht.

9 Pakhuizen op de Prinsengracht

In de 17^e eeuw is Amsterdam een welvarende stad, inwoners drijven handel met de hele wereld. Om prijsverschommelingen te voorkomen en de voorraden constant te houden, worden de producten opgeslagen in honderden pakhuizen of op de zolders van koopmanshuizen. Zo wordt Amsterdam niet alleen de grootste haven maar ook de grootste stapelmarkt van Europa. Hier komen we er verschillende tegen.

10 Amsterdam Pipe Museum (Prinsengracht 488)

Sinds 1995 is het museum hier gevestigd met een nationale collectie rond de geschiedenis van pijp en tabaksgebruik. Het museum is gratis te bezoeken met de museumjaarkaart. Na het bezoek kunt u als Stadsherstelbezoeker 3 kaarten uitzoeken!

We lopen weer even terug de Prinsengracht op en gaan meteen rechts de Leidsekruisstraat in en de tweede links naar de Korte Leidsedwardsstraat.

11 Huis van een striptekenaar (K. Leidsedwardsstraat 70)

Voordat wij eigenaar werden was striptekenaar en illustrator Thé Tjong-Khing dat. Hij heeft hier veel getekend zoals Vos en Haas, de serie waarmee veel kinderen hebben leren lezen.

Khing tekende strips totdat hij, juist omdat hij striptekenaar was, in 1970 door kinderboekenschrijfster Miep Diekmann wordt gevraagd illustraties te maken bij haar boek 'Total loss, weetjewel!'. Thé wint o.a. drie keer het Gouden Penneel.

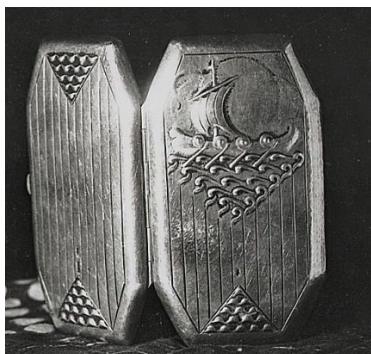
Tekening van Thé Tjong-Khing rond het thema kolonialisme

Loop de straat uit, volg een stukje de Lijnbaansgracht en steek dan schuin over, de Tweede Weteringdwarsstraat in.

12 Wevershuisjes (Tweede Weteringdwarsstraat 5 en 7)

Deze panden worden op dit moment door ons gerestaureerd. Ze werden in 1972 aan ons geschonken, net zoals het 5^e door Stadsherstel Suriname gerestaureerde pand Prinsessestraat 47 aan hen geschonken was. Het dubbelpand is een van de ruim 200 wevershuisjes die in 1670 in deze buurt zijn gebouwd. Alleen wevers, spinners en andere vaklui uit de textielindustrie, vaak Franse vluchtelingen, zouden in de huisjes mogen wonen. Zo woont de Waalse wever Benjamin Poull hier in 1677 en in 1675 de Waalse wever Carel de Talijeur.

In het buurpand nummer 9 was een werkplaats van de Bonebakker gevestigd, een bekend zilverhuis en hofleverancier. Zo maakten ze in 1840 de koningskroon voor Willem II, sieraden voor Anna Paulowna en zegelringen. Doordat het gebruik van o.a. koffie uit Suriname in de 18^e-eeuw toenam werd de vraag naar mooie serviezen ook groter. Ze stonden bij elk welgesteld gezin, tot het eerste kwart van de 20^e-eeuw, op tafel. Ook voor tabak werden zilverwerken ontwikkeld zoals een tabakspot, pijpkomfoor en tabaksdoos.

Suikerklontmand 1850 en tabaksdoos van Bonebakker

Loop door en sla dan links de Weteringstraat in.

13 Bakkerij (Weteringstraat 19/1e Weteringdwarsstraat 30)

Alle huisjes in deze buurt waren bedoeld voor mensen in de textielindustrie behalve de 21 hoekhuizen: hier kwamen kramerijen of kommenijen, tappers en tabakswinkels en zoals in dit pand drie eeuwenlang een bakkerij. Hier werd suiker van de plantages in Suriname in verwerkt voor tal van producten. Sinds een aantal jaren wordt er weer brood gebakken. In het souterrain worden Japanse messen verkocht. In lezing 4 zal er ook verteld worden over messen, maar dan over messen die in het schervenwrak, waarschijnlijk op weg naar Suriname, gevonden werden.

Sla na dit pand rechts de Eerste Weteringdwarsstraat in.

14 Hodshon Dedelhofje 83-105

Achter de blinde muur links is het Hodshon Dedelhofje gevestigd. Boven de poort ziet u het Alliantiewapen (twee wapens van een echtpaar) van de oprichters in 1842 van het hof; Isaac Hodshon en Isabella Dedel. Zij lieten het voor oude protestantse dienstdieneren van hun families bouwen.

Isaac Hodshon was een telg uit een rijke Amsterdam-Haarlemse familie van kooplieden. Hij werd opgevoed door de Amsterdamse tabakshandelaar Daniël Delprat. Voorouders van Isaac handelden met lokale kooplieden in New York en exporteerde linnen naar Noord- en Zuid-Amerika.

De familie van Isabella was net zoals honderden Amsterdamse gezinnen in de 19^e eeuw en daarvoor mede-eigenaar van plantages. Daarmee waren ze ook mede-eigenaren van de tot slaafgemaakten die daar woonden en werkten. Dat bleek in 1863 bij de afschaffing van de slavernij heel concreet, toen deze aandeelhouders stuk voor stuk financiële compensatie aanvroegen – en ontvingen – voor alle tot slaafgemaakte mannen en vrouwen die zich op dat moment op die plantages bevonden. De tot slaafgemaakten zelf ontvingen niets. Integendeel, zij moesten na de afschaffing van de slavernij nog tien jaar blijven werken op een plantage. Daarom wordt door sommigen het jaar 1873 gezien als het jaar waarin de slavernij pas echt afgeschaft is.

Familieleden die geen bestuurder van de WIC of (deels) plantage-eigenaar waren, maar wel bijvoorbeeld burgemeester van de stad Amsterdam, hadden ook een link met Suriname. De stad Amsterdam participeerde van 1683 tot 1795 namelijk in de 'Sociëteit van Suriname'. Daarmee was zij van 1683 tot 1770 voor 1/3 eigenaar van Suriname. En toen de familie Van Sommelsdijck haar 1/3 aandeel verkocht, werd de stad Amsterdam zelfs voor 2/3 eigenaar, en de WIC bleef 1/3 eigenaar. Suriname was Nederlandse grootste plantagekolonie, en viel omdat de gemeente er deels eigenaar van was, onder het directe bestuur van de Amsterdamse burgemeesters. Ze waren verantwoordelijk voor de vormgeving van de slavernij.

Ook familieleden van Isabelle Dedel hadden connecties met Suriname. Isabella's overgrootvader mr. Willem Gerrit Dedel was in 1706 bewindhebber van de WIC. De opa van Isabella, mr. Salomon Dedel was in 1740 bewindhebber van de WIC en in 1754 directeur van de Sociëteit Suriname.

15 Verzakt door de NZ-lijn Eerste Weteringdwarsstraat 70/ Vijzelgracht 4,6,8

Door een lekke damwand bij het aanleggen van de Noord-Zuidlijn moesten de bewoners in september 2008 snel uit hun huis omdat de panden in een paar uur 23 cm gezakt waren. Wij namen de panden van de gemeente over en voorzagen ze van een nieuwe fundering en restaureerden ze.

Ga rechts de Vijzelgracht op en meteen de eerste rechts, kijk even naar de Tweede Weteringdwarsstraat 73.

De Groene Kalebas (Tweede Weteringdwarsstraat 73)

Dit pand was vanaf 1938 totdat wij het restaureerde onbewoonbaar verklaard. Toch was er sinds 1953 een rokerige jazzkelder gevestigd met de naam 'De Groene Kalebas'. Een begrip in Amsterdam en ver daarbuiten. Een kalebas is familie van de pompoen. Van de gedroogde harde schil worden vaak gebruiksvoorwerpen gemaakt, zoals schalen en kommen in de marronsamenleving (Marrons zijn afstammelingen van weggelopen tot slaafgemaakten), maar ook worden kalebassen als (slag)instrument gebruikt.

Elk jaar op 1 juli, als bij het *Keti Koti Festival* in het Oosterpark de afschaffing van de slavernij wordt herdacht, is een prominente rol weggelegd voor een kom gemaakt van kalebas. Uit zo'n kom wordt bij het slavernijmonument water gesprenkeld en gegoten terwijl gebeden en liederen klinken. Dit plengoffer, bedoeld om in contact te komen met de voorouders en andere spirituele elementen, is een belangrijk onderdeel van de winti-religie.

De winti-religie is onlosmakelijk verbonden met de koloniale slavernij in Suriname. Zij ontstond op de plantages: waar voorouders uit verschillende delen van West-Afrika te werk werden gesteld. Losgerukt uit hun vertrouwde omgeving en cultuur bouwden mensen in slavernij een nieuwe religie

op. Centraal in de winti-religie staat het geloof in de *winti* (wind) van de aarde, lucht, water en bos, geschapen door de opperschepper Keduampon om de mens bij te staan in zijn groei en ontwikkeling op aarde. Tijdens geheime ceremonieën voerden de voorouders in slavernij rituelen uit om in contact te komen met deze winti. Zo werden kalebassen met voedsel als offergaven achtergelaten onder de heilige kankantrie boom (*ceiba pentandra*).

De koloniale overheid verbood deze godsdienstbeoefening tot 1971. Tegenwoordig is er bij nazaten van tot slaafgemaakten een hernieuwde waardering voor de spiritualiteit van de voorouders.

Ga weer terug de Vijzelgracht op langs de eerder beschreven panden, steek bij de Prinsengracht de Vijzelgracht over en ga rechts de Vijzelgracht weer op.

16 Sloop van Vijzelstraat 1,3, 5/Prinsengracht 646 en 648

Voor deze panden was een nieuwbouwplan gemaakt maar gelukkig konden wij de panden redden door ze te restaureren. In Vijzelgracht 3 was in ieder geval van 1900 tot 1920 een tabak, sigaren en sigaretten magazijn gevestigd met een ruime keuze pijpen. In het schervenwrak, waar lezing 4 over gaat, was een tondeldoos (voorloper van de lucifer tot begin 20^e-eeuw) gevonden die ze hier ook verkocht zullen hebben.

Eenzelfde soort tondeldoos is te zien in het Surinaams museum in Paramaribo.

Eigendom van een destillateur (Vijzelstraat 5)

Vijzelgracht 5 werd in 1718 eigendom van destillateur Jan Ruys, getrouwd met de weduwe van Joost Bispinck, die in 1710 eigenaar van nummer 7 was geworden. Joost Bispinck had in het achterhuis van nummer 7 een stokerij, hij stierf in 1715. Zijn weduwe, Catharina Scholten, hertrouwde de tapper Jan Ruys, die het hoekhuis (nummer 1), dat hij in 1720 zou kopen, toen nog huurde.

Textiel was het meest gebruikte ruilmiddel in de slavenhandel. Meer dan de helft van de ruilmiddelen bestond uit textiel. Daarom waren de wevershuisjes die in deze buurt gebouwd werden ook zo belangrijk. Daarnaast zette men ook ijzer, wapens, buskruit, kralen, jenever of andere drank in als wisselgeld. Maar de plantage eigenaren hielden ook wel van een drankje. In het schervenschip zijn diverse kelderflessen waarin jenever zat gevonden. Dit

waren vierkantige flessen die in zogenaamde kelders (houten kistjes) opgeslagen werden. Duiker Carl van Dijk verteld in lezing 4 over deze archeologische vondsten.

Loop verder en ga links de Noorderstraat in.

17 Gegund huis (Noorderstraat 15-17)

Hier woont mevrouw Snelders, zij is geboren in deze straat en is dochter van de eigenaar van het Jazzcafé De Groene Kalebas die we eerder tegenkwamen. Mevrouw Snelders kreeg van veel projectontwikkelaars allerlei aanbiedingen om haar huis te kopen. Maar zij wil dat haar huis na haar voor de Amsterdammers wordt. Daarom verkocht ze het met een fixe korting aan ons. Mevrouw Snelders mag hier voor en zeer klein huurbedrag blijven wonen zolang ze wil, als ze haar huis opgeruimd heeft starten we met de restauratie.

Het huis van een plantage eigenaar (Noorderstraat 39)

Dit charmante pand met halsgevel was ooit het eigendom van de 'schoonste vrouw' van Amsterdam: een telg uit de regentenfamilie Hooft en dochter van burgemeester Gerrit Hooft. Haar vader erft het pand als Hester Hooft al op jonge leeftijd overlijdt. Hij is o.a. burgemeester, bewindhebber van WIC en directeur van de sociëteit van Suriname. In 1757 viert Gerrit zijn gouden bruiloft met Hester Hindelopen, op de tafel staat een gigantische tafeldecoratie gemaakt van Surinaamse suiker. Het is dagen te bewonderen door het publiek. Als vader Gerrit overlijdt wordt zijn zoon Gerrit junior eigenaar van dit huis. Gerrit is getrouwd met de dochter van Jonas Witsen (die we tegenkwamen bij het koetshuis Kerkstraat 262) Catharina Witsen en het echtpaar wordt na diens overlijden eigenaar van de vier Surinaamse plantages. De panden Noorderstraat 39 en 41 stal, koetshuis en bovenwoning behoorde bij de drie panden Prinsengracht 678, 680 en 682.

Suikerwerk bij de Gouden Bruiloft

Ga links de Noorderdwarstraat in.

18 Noorderdwarstraat 7

Deze gevel is ontworpen door de architect Adrianus Bleijns. De onderpui was later aangepast t.b.v. stalling van paarden en later auto's. Wij plaatsten er een moderne pui in.

Ga rechts de Prinsengracht op en steek de Reguliersgracht over.

19 Waar Casparus van Houten zijn chocoladewerkplaats had (Prinsengracht 760)

Naast suiker, koffie en katoen was cacao het belangrijkste

plantagegewas uit Suriname. Achter dit pand had chocolademaker Van Houten zijn werkplaats. In 1828 ontdekte hij een goedkope manier om het vet uit geroosterde cacaobonen te persen. Dit werd de basis van de lekkere chocolademelk die wij nu kennen. Van Houten werd er wereldberoemd mee én wordt nu ook nog in Suriname gedronken. In Weesp hebben wij het Chocoladekerkje/Van Houtenkerk overgenomen op de plek waar hun grote fabriek stond.

In Suriname wordt weer chocolade (melk) gemaakt voor de verkoop door Tan Bun Skrati met gebruikmaking van de oude cacaobonen.

Waar een Suikerfabriek stond (De Duif, Prinsengracht 756)

Er zijn wel meer dan 100 suikerfabrieken geweest in Amsterdam zoals 't Moriaanshoofd waar Jorgen Veerkamp archeologisch onderzoek naar deed en in onze 3^e lezing over vertelt. Maar op deze plek stond suikerfabriek 'Het Fortuyn', afgebrand in 1795. De suikerfabriek stond er al voor 1715 want toen werd Jacob Boreel gedeeld eigenaar van de suikerbakkerij. Boreel stamde uit een grote, machtige, oude Amsterdamse patriciërsfamilie die ook eigenaar was van plantages in Suriname. Zijn vader, de burgemeester van Amsterdam mr. Jacob Boreel was net als de broer van Jacob directeur van de Sociëteit van Suriname. Bij de emancipatie in 1863 kregen enkele tot slaafgemaakten van plantage: 't Vertrouwen, de familienaam Boreel. Nu is De Duif hier gevestigd, een van de 42 kerkelijke gebouwen van Stadsherstel waar (culturele) evenementen in plaats vinden.

Als u zich omdraait dan ziet u dat u bij het startpunt, De Amstelkerk, bent aangekomen.

Bronnen

Gids slavernijverleden Amsterdam
Museum Van Loon Stadsarchief Amsterdam Archief
Stadsherstel
amsterdamopdekaart.nl

